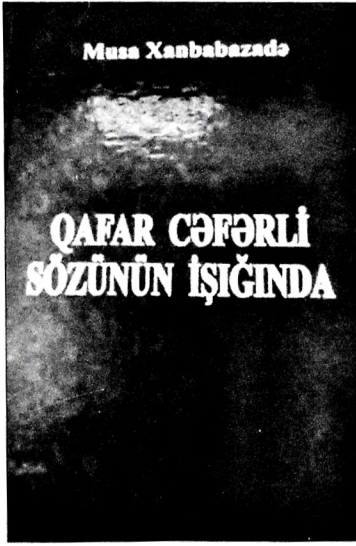

Əvvəlki 4-cü səhifədə

“QAFAR CƏFƏRLİ SÖZÜNÜN İŞİĞINDA”

Yaxud Musa Xanbabazadənin ədəbi-tənqidi düşüncələri haqqında

meyillərinə və baxışlarına, öz daxili zərurət və ehtiyaclarına, bədii və estetik imkanlarına uyğun qurur. Nəticədə yazıçı minlərlə milyonlara gərəklən əsəri (o hansı jəndə olursa-olsun) çoxsaylı oxucu auditoriyasının ixtiyarına verir. Əsər oxucuya ya mənəunluq ya da kədərliyə gətirir. Çox dəyərli qeydlərdir. Doğru deyir. Hər bir əsər oxucunun təbiətində müəyyən mənada əks-səda doğurur. Əsas odur ki, hər hansı bir əsər oxucuda həyata sevgi hissi yaratsın. Bizi həyata bağlasın, yalnız bu zaman biz ədəbi-bədii yaradıcılığın dəyərini təbiətimizdə yaratdığı əks-səda ilə qiymətləndirə bilərik.

M.Xanbabazadənin Q.Cəfərlinin povestləri haqqında böhs edən məqaləsində müəllifin bir neçə əsərindən söhbət açılır. “Namus yarası”ndan, “Xəyanət”dən, “Xoşbəxt əsrlər”dən və digər əsərlərindən geniş və əhatəli danışılır. Ayrı-ayrı əsərlərinin məzmununa müdaxilə edir. Ayrı-ayrı ədəbi obrazların təbiətlərini üzə çıxarır. Ümumiyyətlə, insanlarda bu obrazların nə kimi təsir gücündə olduqlarını göstərməyə çalışır. Bütün bunlar bizi Qafar Cəfərlinin yaradıcılığının ən üstün tərəflərini anlamağa, dərk etməyə səvədir.

Nəhayət, müəllif Qafar Cəfərlinin povestləri haqqında düşüncələrini ümumiləşdirərək yazır: “Qafar Cəfərlinin povestləri (ümumən yaradıcılığı) himişə haqq-ədalətın yanında yer alıb, doğruluğa, dürüstlüyə çiyin verib, yoldaşlıq edib. Söyübdöyüb, kökünü-rişosinə hücum çəkib. Çəkib bədbaxlıq və bərdadlıq, eybəcərlik və çirkinliyin. Və mən bir oxucu, bir yazı-poza adamı kimi öminəm ki, Qafar Cəfərlidən bundan sonra da haqq-ədalət, gözəllik və gözəlliklərin vurğunluq və tərənnümündən unamayacaq, poetik güc və enerjisini bundan sonra yazacaq, yeni-yeni əsərlərinə ruhuna, canına hopduracaq, oxucularını daha sanbalı hekayə, povest və romanlarla sevindirəcək”. Dəyərli. Zənnimcə, bir yazıçının yaradıcılıq ələminə diqqətli və əhatəli münasibətdir.

Əlbəttə, Musa Xanbabazadə əhatəli tədqiqat əsərini bəlkə də lap əvvəlcədən hər hansı bir monoqrafik tədqiqat kimi düşünməyib. Amma Qafar Cəfərlidən hər hansı bir əsərlərinin yaradıcılığını ardıcıl olaraq izləyib, onun sənət ələminə daha dərinləndirən vəqif olub. Ən başlıcası, müəllifin ədəbi uğurlarından yer gəldikcə ilham alıb. Ona görə də bir neçə məqalə ilə kifayətlənməyib, tədqiqatlarını davam etdirib və növbəti dəfə öz yazılarında Qafar Cəfərlinin daha bir əsərini tədqiqat obyektinə kimi seçib.

Musa Xanbabazadə “Xalqın göz yaşı” adlandırdığı məqaləsini Qafar Cəfərlinin “Tanrının göz yaşları” romanı ilə bağlı düşüncələr kimi yazıya alıb.

Mən bu kitabı çapa hazırlayarkən ayrı-ayrı yazılar üzərində diqqətimi cəmləşdirməyə çalışdım. Amma bu yazının mahiyyəti mənəim diqqətimi daha çox çəkdi. Çünki burada Musa müəllimin yaradıcılıq ümumiləşdirmələri daha çox püxtələşmiş bir qələm sahibinin qeydləri kimi diqqətimi cəlb etdi. Az qala iki il bundan əvvəlki yazısıdır.

Onu da deyim ki, Musa Xanbabazadənin hər bir yazısının arasında kifayət qədər zaman məsafəsi var. Bu da onun həyat, ədəbi həqiqətlər haqqında düşüncələrində müəyyən kamilləşmə mərhələsinin olduğuun göstəricisinə çevrilir. Mən bu məqalənin giriş hissəsini çox böyük məmnunluqla oxudum. Çünki bu qeydlərdə mən xalqımızın taleyini gördüm. Bir qərində ərzində Qarabağ faciəsinin yaratdığı dərdlərin necə acı göz yaşlarına çevrilməsini hiss etdim. Duydum ki, M.Xanbabazadə xalqımızın mənəvi mühtiti ilə nəfəs alır. Vətənin dərdlərinə çox yaxındır. Burada Qafar Cəfərlinin əsərindən ilham alaraq yazdığı qeydlər hər bir oxucunu ələ bədi əsər təəssüratları ilə qapsaya bilər: “Müharibələri... epikləşdirən romanlar, ekranlaşdırılan kinofilmlər, səhnələşdirən teatr tamaşaları və habelə sənətin digər növləri belə bir həqiqəti bizi təkrar-təkrar bir daha xatırladır: Müharibə ölüm-qandır. Sevinc-sadlıqlar qaralayan əhd-əmandır. Kəsilən başlar-qolları. Dağıdılan küçələr-yolları. Qırılmış taleyədir. Bədbəxtliyə düşər aifələrdir. Kama-kamala çatmayan sevgilər-məhəbbətlərdir. Yandırılmış saraylar imarətlərdir. Qaçqınlıq-köçkünlük-didərginlikdir. Həbs düşərgələri, sürgünlükdür. Yoxsulluq-kasibçilik-dilənçilikdir. Səfalət, xəstəlikdir. Səndürülmüş od-ocaqlardır. Atasız-anasız qalmış körpə uşaqlardır. Əxlaq və mənəviyyatın iflasıdır. Ziraət və iqtisadiyyatın çöküşüdür. Ağlın-düşüncənin susqunluğudur. Və uzun bir yol gəlməsinə baxmayaraq, müharibə(lər) dünyanı bu və ya digər bucağında bu gün də daha amansızcasına, daha dəhşətcəsinə davam etməkdədir, yəni dünya (fərq etmir, istər qlobal müharibə olsun, istər regional) yenə fəlakətli, ölüm-qanlı, soyuq silahlarla, qanadlı-qanadsız raketlərlə üz-züdədir, baş-başdır. Hədələyir dünyanı müharibənin baxmaq hədəsi. Asılıb dünyanın başı üstündə müharibə Domokl qılıncağı. Bu bərkə hədəsi hər an dünyanı başına yumruq ala bilər. Bu Domokl qılıncağı bir göz qırpmında dünyanı başını bədəninə üzə bilər”. Qafar Cəfərlinin zəngin yaradıcılığı imkan verir ki, daha doğrusu, onun əsərlərinin estetik təsir gücü Musa Xanbabazadənin mənəvi mühtiti o qədər səfərbər edir ki, o yeri gəldikcə həyat, cəmiyyət haqqında düşüncələrini ümumiləşdirmiş şəkildə və həm də çox emosional, müəyyən təsir gücündə yazısına gətirir.

Musa Xanbabazadənin “Qafar Cəfərlidən sözünün işığında” kitabında digər çox maraqlı yazılar da var. Çünki müəllif ardıcıl olaraq uzun müddət ərzində Qafar Cəfərlini yaradıcılığını izləyib. Həm də bu ardıcılıqla izləmələrini yazıya gətirərək ayrı-ayrı mətbuat orqanlarında çap etdirib. Elə onun öton il “Azad Azərbaycan” qəzetinin 8 iyun 2023-cü il tarixli sayında dərc etdiyi “İntihar” oxu və düşün” adlı məqaləsi də kifayət qədər diqqət çəkicidir. Öz üslubuna uyğun olaraq əvvəlcə həyəcanlı bir nitqə sözü başlayır. Bir sözlə, sözü intihardan gəlir. Bütün hallarda ələ ifadələr var ki, hər bir insanın mənəvi mühtitində müəyyən gərginlik vardır. Təsiredici amilə çevrilir. Bu yazıda da sanki

müəllifi yazmağa vadar edən əsas əsir gücü elə intihar amilidir. Necə olur ki, insan intihar edir?! Axı həyat bütün əzabları ilə, bütün gərginlikləri ilə cəlbədidir. İnsanı həyatdan əl çəkməməyə məcbur edən səbəblər daha çoxdur. Hətta insan əzabların içində yaşasa belə, yenə həyatı üstün tutur. Amma hər halda insan düşüncəsində ölümlə çarpışma da var. Və bəzən insan ölümü də qəbul edir.

Qafar Cəfərlinin yaradıcılığını tədqiq edən Musa Xanbabazadə sözün həqiqi mənasında həyatı epizodların Qafar Cəfərlidən yaradıcılığında əks-sədasını əsas götürür. Özü də bunu əsl həyat epizodu kimi qəbul edir. Çünki Qafar Cəfərlinin özü də bir yazıçı kimi demək olar ki, bütün nəsr əsərlərində həyat həqiqətlərinə sadıq qalır.

Müharibə qəhrəmanı, igid bir qazi, yaxud əsərin özündən konara çıxmaq, hər hansı bir mühtidəki insan necə olur ki, oğlundan əl çəkər ölümlə üz tutur? Qafar Cəfərlidən cəmiyyətdə tələq etmək istəyir ki, insanı bu dərəcədə ümidsizləməyə məcbur etmək olmaz. Tənqidçi ədəbiyyatşünas M.Xanbabazadə də bu amildən istifadə edərək bədii həqiqətin həyat həqiqətindən qaynaqlandığını göstərir və o da tələq edir ki, insanı qorumaq cəmiyyətin birinci dərəcəli vəzifəsi olmalıdır. Hələ o ki ola, insan cəmiyyət üçün, vətən üçün bütün varlığı ilə çarpışsın, mübarizə aparıb, döyüşsün. Demək, belə insanın qədrini bilmək, onu qorumaq cəmiyyətin birbaşa birinci dərəcəli vəzifəsi olmalıdır.

“Sabah uzanan ömür yolu”, “Bütövlüyə çağırın kitab”, “Düşündürən, güldürən lətifələr”, “Hifz edək tanrı əmanətini” kimi yazıların hər biri ayrıca təhlilə layiqdir. Bütün bu yazıların hamısında yazıçı idealının uca tutulması var.

Müəllif öz kitabı boyu oxucuya tələq edir ki, yazıçı doğru yazıb. Bütün hallarda yazıçının mövqeyi həyatdan gəlir. Ona görə də insan nə qədər fövqəldən sahibi olsa da, həyatda olduğundan konara çıxıb bilməz. O, həyatda olduğu qədər var və mövcuddur.

Mən Qafar Cəfərlinin yaradıcılığını sevdim üçün, onun əsərlərini diqqətlə oxuyub-təhlil etməyə çalışdığım üçün onun nə qədər cəmiyyətə doğma bir yazar olduğunu yaxşı bilirim. Demək, Qafar Cəfərlidən yaradıcılığını yaxşı bilən digər müəlliflərin də obyektiv mövqeyinə sevgi və hörmətlə yanaşmağı özümə borc bildiyimdən bu qeydləri qələmə aldim.

Kitabçılıq işindən, poliqrafiya sənətindən başı çıxan hər kas Musa Xanbabazadənin “Qafar Cəfərlidən sözünün işığında” kitabını vərəqləyərkən bu kitabın nə qədər böyük sevgi ilə nəsrə hazırlandığını çox asanlıqla görə biləcəm. İnsan hansı sahəyə sevgi bəsləyirsə, o sahəyə sərf etdiyi əməyinin də necə bir gözəlliklə üzə çıxdığını görə bilər. Mən kitabda Q.Cəfərlinin şəxsiyyətini və yaradıcılığını əks etdirən fotoların da kifayət qədər keyfiyyətdə nəşrinə xüsusi diqqət verməmişəm.

Bələliklə, bu kitab haqqında qeydlərimi Qafar Cəfərlinin indiyə qədərki yaradıcılığı haqqında sözümün müəyyən mərhələsi üçün bitmiş hesab edirəm.

Qafar Cəfərlidən böyük sənətkardır. Böyük sənətkarlar haqqında dəyərli əsərlər yazan müəlliflər də xüsusi təqdirdə layiqdir.

Mən həyatımın ən mənalı anlarından hesab edirəm müasirlərimin həyatı haqqında yazdığım düşüncələrimi.